

**МІНІСТРЕСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ**

ПИЛИПЕНКО ДМИТРО ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 343.122 (477)

**ПОТЕРПІЛИЙ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЇ ОБВИНУВАЧЕННЯ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

Донецьк – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Донецькому юридичному інституті,
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Левендаренко Олег Олександрович,
Донецький національний університет,
заступник декана економіко-правового
факультету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Попелюшко Василь Олександрович,
Національний університет «Острозька
академія», директор
Інституту права ім. І. Малиновського

кандидат юридичних наук, професор
Кучинська Оксана Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри правосуддя
юридичного факультету

Захист відбудеться «___» березня 2014 року о «___» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 11.737.01 у Донецькому юридичному інституті МВС України за адресою: 83054, м. Донецьк, пр. Засядька, 13.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Донецького юридичного інституту МВС України за адресою: 83054, м. Донецьк, пр. Засядька, 13.

Автореферат розісланий «___» лютого 2014 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Є. С. Назимко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Прийняття Конституції України у 1996 році зумовило докорінні зміни в соціально-політичній та інших сферах життя українського суспільства та держави в цілому, що створило передумови для посилення захисту прав і свобод людини. Конституцією України (ст. 3) проголошено головний обов'язок держави – утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Водночас у ч. 4 ст. 55 Конституції зазначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Визначення вказаних пріоритетів державної діяльності суттєво впливає на формування галузевого законодавства та кримінального процесуального законодавства зокрема.

Серед завдань Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України № 311/2008 від 08.04.2008 (далі – Концепція реформування кримінальної юстиції), є посилення захисту прав та інтересів потерпілих. Одним з шляхів його розв'язання Концепцією визначено доцільність підвищення процесуального впливу потерпілого як сторони обвинувачення на кримінальне переслідування, підтримання обвинувачення в суді та закриття кримінального провадження. Визначаючи процесуальний статус потерпілого у новому КПК України, законодавцем враховувались положення Концепції реформування кримінальної юстиції. Однак слід констатувати, що на теперішній час у чинному КПК не вдалось остаточно впровадити в життя положення вищезазначеної концепції. Аналіз нового кримінального процесуального закону свідчить, що в змісті цього нормативного документа недостатньо врегульоване правове положення для визначення потерпілого як повноцінного суб'єкта реалізації функції обвинувачення. З одного боку законодавець наділяє потерпілого статусом обвинувача (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК; п. 4 ч. 3 ст. 56 КПК), а з іншого – уособлює реалізацію функції обвинувачення виключно із посадовими особами, представниками публічної форми обвинувачення (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК; § 2 глави 3 КПК). Реалізація функції обвинувачення в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення також здійснюється представниками держави в особі слідчого або прокурора (ч. 1 ст. 477 КПК). При цьому процесуальний статус потерпілого в кримінальних провадженнях приватного обвинувачення є аналогічним до кримінальних проваджень із публічною формою обвинувачення.

З огляду на вищевикладене, проблеми визначення потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у вітчизняному кримінальному процесі набувають особливої актуальності. Це обумовлює необхідність вирішення наукового завдання, зміст якого полягає в комплексному дослідженні правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України.

Вагомий внесок у дослідження процесуального статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення внесли такі вчені: О. П. Герасимчук, М. І. Гошовський, С. В. Давиденко, С. Л. Дерев'янкін, В. С. Зеленецький, П. М. Каркач, Н. С. Карпов, Є. Г. Коваленко, О. П. Кучинська, О. О. Левендаренко, Л. М. Лобойко, Ж. В. Мандриченко, А. В. Молдован, В. В. Навроцька, В. Т. Нор,

Н.Є. Петрова, В.О. Попелюшко, І. В. Рогатюк, В. М. Савицький, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, Н. Б. Федорчук, Л. І. Шаповалова, Н. І. Щегель, В. М. Юрчишин та інші.

Безумовно, праці вказаних авторів є вагомим внеском у науку кримінального процесу. Однак, попри значну кількість наукових досліджень серед науковців до теперішнього часу не досягнуто єдності позицій стосовно визначення сутності процесуального статусу потерпілого як суб'єкта обвинувачення в кримінальних провадженнях із приватною та публічною формами обвинувачення, співвідношення процесуального статусу приватного та публічного обвинувача у провадженнях, які розпочинаються лише за ініціативи потерпілого, використання процедури примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному процесі України та цілої низки інших питань.

Таким чином, у рамках реформування системи кримінального судочинства одним з важливих напрямів є розробка пропозицій щодо удосконалення правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. Вищезазначене вимагає певних теоретичних досліджень та узагальнення існуючої практики. Вказане обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження було проведене в контексті пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затверджених Постановою загальних зборів відділень Національної академії правових наук України № 14-10 від 24 вересня 2010 року. Тема дослідження відповідає Переліку пріоритетних напрямів забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 рр., затвердженому наказом МВС України № 347 від 29 липня 2010 року. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Донецького юридичного інституту МВС України на 2012 та 2013 рр.

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка (протокол № 1 від 28.01.2009 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є отримання наукового результату у вигляді обґрунтованих висновків та пропозицій щодо удосконалення правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України.

Для досягнення цієї мети ставились такі **задачі**:

- дослідити місце потерпілого в системі суб'єктів, які реалізують функцію обвинувачення у кримінальному процесі України;
- визначити поняття та дослідити сутність реалізації потерпілим функції обвинувачення під час кримінального провадження;
- визначити періодизацію розвитку функції обвинувачення, реалізованої потерпілою від кримінального правопорушення особою;
- дослідити особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення;
- проаналізувати особливості припинення реалізації потерпілим функції обвинувачення у зв'язку із примиренням з підозрюваним чи обвинуваченим;

- дослідити особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення в разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення або зміни обвинувачення;
- сформулювати науково-практичні пропозиції щодо удосконалення норм чинного кримінального процесуального кодексу України, щодо визначення потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають під час реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України.

Предмет дослідження – потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України.

Методи дослідження обумовлені метою та завданнями дисертаційного дослідження. *Діалектичний метод* використовувався протягом всього дослідження, уможливив розглянути динаміку розвитку та формування елементів, що становлять сутність приватного обвинувачення, яке реалізується потерпілим у кримінальному провадженні. *Метод системного аналізу* використовувався протягом усього дослідження, застосовувався під час дослідження положень Конституції України, кримінального процесуального законодавства України та держав СНД, проектів КПК України, нормативних актів ВСУ, ГПУ, МВС України. *Порівняльно-правовий метод* використовувався під час зіставлення положень чинного КПК щодо реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі з аналогічними положеннями законодавств іноземних держав (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 2.2.). *Логіко-семантичний метод* застосовувався для визначення понятійного апарата за темою дослідження (підрозділи 1.1., 1.2., 2.1., 2.2., 2.3.). *Метод моделювання* надав змогу визначити алгоритм участі прокурора у кримінальних провадженнях із приватною формою обвинувачення (підрозділ 2.3.). *Статистичний метод* використовувався під час висвітлення показників роботи правоохоронних органів та місцевих судів у кримінальних провадженнях, які розпочинаються уповноваженими особами лише на підставі заяви потерпілої від кримінального правопорушення особи (підрозділи 1.1., 2.1.). *Соціологічний метод* застосовувався під час визначення позицій суддів з питань, що досліджувалися (підрозділ 1.1., додатки А, Б.).

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці вітчизняних та іноземних вчених у галузі теорії права, історії держави та права, конституційного права, міжнародного права, кримінального процесуального права, криміналістики, кримінального права, а також інших сфер науки.

Нормативну базу дисертаційного дослідження становлять: Конституція України, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство та законодавство іноземних країн, проекти КПК України, рішення Конституційного Суду України, постанови Пленуму Верховного Суду України, відомчі нормативно-правові акти Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України.

Емпіричну базу дослідження склала інформація, отримана в результаті анкетування 120 суддів Донецької, Дніпропетровської, Кіровоградської та Вінницької областей України, які здійснюють судовий розгляд кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення, а також даних, одержаних під час дослідження 282 архівних кримінальних справ, розглянутих судами України протягом 2006-2013 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що за змістом розглянутих питань, дисертаційне дослідження є одним із перших у вітчизняній кримінальній процесуальній науці, в якому комплексно та цілісно досліджено правовий статус потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. Наукова новизна отриманих результатів міститься у таких положеннях:

вперше одержано:

- запропонована уніфікація вимог, встановлених законодавцем до змісту цивільного позову у порядку цивільного процесуального законодавства зі змістом заяви приватного обвинувачення у порядку кримінального процесуального законодавства під час викладення предмета та підстави позовних вимог;

- обґрунтована доцільність використання заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна підозрюваного, обвинуваченого для виконання угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;

- доведено, що здійснення прокурором обвинувальної діяльності в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення відбувається в рамках реалізації конституційної функції представництва інтересів громадянина (потерпілого) у суді (ч. 2 ст. 121 Конституції України, ч. 4 ст. 36-1 ЗУ «Про прокуратуру»). Це суттєво відрізняє процесуальний статус прокурора від участі в кримінальних провадженнях публічного обвинувачення, де він є основним обвинувачем та здійснює обвинувальну діяльність у рамках реалізації конституційної функції підтримання державного обвинувачення в суді (ч. 1 ст. 121 Конституції України, ст. 36 ЗУ «Про прокуратуру»).

удосконалено:

- наукові положення щодо визначення порядку здійснення виклику потерпілого під час кримінального провадження. Обґрунтовано, що потерпілий може викликатись до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду шляхом надіслання поштою рекомендованим листом повістки про виклик із повідомленням про вручення або через кур'єрів за адресою зазначеною потерпілим та іншим будь-яким засобом зв'язку, що забезпечує фіксацію повідомлення про виклик. Запропоновано використання наведених засобів виклику й до інших учасників кримінального провадження;

- теоретичні положення щодо ознайомлення потерпілого з матеріалами кримінального провадження. Доведено, що право потерпілого на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження не повинно обмежуватись лише матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення. Потерпілий має право знайомитись з усіма матеріалами кримінального провадження, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у тому числі не лише після відкриття матеріалів (ст. 290 КПК) або закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК), а й у випадку зупинення кримінального провадження (ст. 280 КПК).

дістало подальший розвиток:

- положення щодо визначення суб'єктів кримінального процесу, які повинні забезпечувати право на примирення між підозрюваним, обвинуваченим та

потерпілим. Обґрунтовано, що крім слідчого та прокурора до цього переліку суб'єктів повинен належати й суд, який під час судового розгляду кримінального провадження зобов'язаний проінформувати обвинуваченого та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення;

- визначення шляхів дослідження історичного розвитку функції обвинувачення реалізованої потерпілою від кримінального правопорушення особою в частині встановлення його конкретної історичної періодизації. Доведено, що історичний розвиток реалізованої потерпілим функції обвинувачення складається з семи періодів, які охоплюють історичний проміжок часу з середини I тис. до н.е. до сьогодення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані: у *науково-дослідницькій роботі* – для подальшої наукової розробки низки питань реалізації функції обвинувачення в кримінальному процесі та процесуального статусу потерпілого як приватного обвинувача у справі; у *законодавчому процесі* – для подальшого вдосконалення кримінальних процесуальних норм (Лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04-19/14-333 від 21 лютого 2012 року); у *правозастосуванні* – сприяти вдосконаленню процесуального порядку реалізації функції обвинувачення, процесуального статусу суб'єктів її реалізації та потерпілого зокрема (акт впровадження в діяльність слідчого відділу Горлівського міського управління ГУМВС України у Донецькій ласті № 4/2836 від 16.02.2012); у *навчальному процесі* – під час викладення/вивчення навчальної дисципліни «Кримінальний процес», підготовки підручників, навчальних програм, лекцій, навчальних посібників із кримінального процесуального права (акт впровадження результатів наукового дослідження в навчальний процес Донецького юридичного інституту МВС України № 17 від 01.02.2012).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації положення, висновки, пропозиції обґрунтовані дисертантом на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу наукових, нормативних, статистичних та емпіричних джерел. Участь здобувача в публікації, яка підготовлена з науковим керівником О.О. Левендаренком «Функція обвинувачення та її місце в системі кримінально-процесуальних функцій», становить 50 %.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, викладені в дисертації, обговорювались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального судочинства» (м. Донецьк, 9 жовтня 2009 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Захист прав, свобод та законних інтересів особи на досудових стадіях кримінального судочинства України» (Херсон-Запоріжжя 29-30 квітня 2010 року); VIII Всеукраїнській з міжнародною участю науково-практичній заочній конференції «Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи» (м. Миколаїв, 25-27 травня 2011 року); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України» (Київ, 5 липня 2013 року).

Основні положення дисертації обговорено на засіданні кафедри

кримінального процесу Донецького юридичного інституту МВС України.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковано дисертантом у 10-ти наукових працях. Серед них: 5 статей у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України; 1 стаття у фаховому виданні, яке входить до переліку фахових видань затверджених ВАК Республіки Білорусь; 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, 2 розділів, які об'єднують 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, обсяг основного тексту дисертації 168 сторінок, 5 додатків складають 9 сторінок, список використаних джерел (291 найменування) викладений на 30 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, її актуальність, визначається сутність і стан наукової розробки досліджуваного наукового завдання, його теоретична та практична значущість, обґрунтовується необхідність проведення подальших досліджень. Визначається мета і завдання дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, висвітлено положення й висновки, які зумовлюють її наукову новизну, розкривається практичне значення одержаних результатів та їх апробація.

Розділ 1. «Загальна характеристика потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення» складається з трьох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Гене́за правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення» присвячений розгляду питання виникнення та подальшого розвитку на території сучасної України приватної форми обвинувачення реалізованої потерпілими від кримінальних правопорушень особами. Під час визначення автором періодизації генези приватної форми функції обвинувачення враховувались: по-перше, соціально-політична складова державного ладу відповідного історичного періоду; по-друге, відображення положень, які впливали на розвиток та становлення правового статусу потерпілого як суб'єкта обвинувачення у відповідних державних нормативно-правових актах. У зв'язку з цим процес розвитку та становлення приватної форми функції обвинувачення, реалізованої потерпілим має таку періодизацію: 1) період прадавніх держав та права на території Північного Причорномор'я та Приазов'я (середина I тис. до н. е. – V ст. н. е.); 2) доба Київської Русі (VII ст. – друга пол. XIV ст.); 3) Литовсько-польський період (середина XIV – друга половина XVII ст.); 4) доба Гетьманщини (кінець XVIII – початок XX ст.); 5) період входження України до складу Російської імперії (XVIII – початок XX ст.); 6) період входження України до складу СРСР (1922 – 1991 рр.); 7) період незалежної України (з 1991 року).

У *підрозділі 1.2. «Потерпілий в системі суб'єктів реалізації функції обвинувачення»* дисертантом встановлено, що потерпілий належить до переліку суб'єктів реалізації виключно приватної форми обвинувачення. Здійснення обвинувальної функції належить до категорії прав потерпілого. У зв'язку з цим, характеризуючи обвинувальну діяльність потерпілого, доцільно використовувати

термін «тягар обвинувачення». Права потерпілого під час кримінального провадження доцільно поділити на такі групи: 1) право на участь у процесі формування, формулювання обвинувальної тези та доказування її змісту; 2) право на забезпечення участі в кримінальному провадженні, інформування про його перебіг та ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 3) право на оскарження дій (бездіяльності), рішень посадових осіб, які провадять досудове розслідування та суду.

У рамках забезпечення права потерпілого щодо участі у процесі формування, формулювання обвинувальної тези та доказування її змісту автором наголошується на необхідності надання потерпілому та його представникам копій процесуальних документів, що містять обвинувальну тезу (повідомлення про підозру (ст. 278 КПК) та обвинувального акта (ст. 293 КПК)). Дисертант обґрунтовує доцільність закріплення в законі положення щодо надання можливості потерпілому висловлюватись стосовно змісту та обсягу обвинувачення. Зазначене може відбуватись через надання потерпілим особі, яка провадить кримінальне провадження, зауважень або клопотань стосовно змісту та обсягу обвинувальної тези. Викладені потерпілим зауваження, клопотання щодо зміни та доповнення обвинувачення мають бути додані до матеріалів кримінального провадження. Закріплена у відповідних зауваженнях чи клопотаннях обвинувальна позиція потерпілого, на думку дисертанта, може враховуватись під час його згоди на підтримання обвинувачення в разі відмови прокурора від обвинувачення або зміни обвинувачення під час стадії судового розгляду кримінального провадження.

Здобувачем наголошується, що одним з найважливіших аспектів участі потерпілого у процесі формування, формулювання обвинувальної тези та доказування її змісту є безпосередня оцінка доказів потерпілим. Про цей елемент процесуальної діяльності потерпілого як суб'єкта обвинувачення у рамках чинного КПК, можна говорити під час реалізації потерпілим обвинувальної функції у випадку відмови прокурора від обвинувачення або зміни обвинувачення. Однак на відміну від слідчого та прокурора, процесуальна діяльність яких відбувається у рамках засади публічності, що зобов'язує останніх здійснювати оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінка доказів потерпілим відбувається в іншому форматі. Здійснення потерпілим функції обвинувачення в кримінальному процесі відбувається у контексті реалізації принципу диспозитивності, що цілком дозволяє потерпілому оцінювати докази за своїм внутрішнім переконанням, яке не обов'язково має ґрунтуватись на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження. За цих умов потерпілий повинен враховувати те, що йому категорично забороняється надавати суду неправдиві показання та штучно створювати докази, оскільки за ці протиправні дії передбачена кримінальна відповідальність.

Керуючись конституційною засадою рівності перед законом та судом (ст. 24 КУ, ст. 10 КПК) та враховуючи потребу встановлення належної процедури отримання безоплатної правової допомоги особами, потерпілими від протиправних посягань, що передбачено Концепцією реформування кримінальної юстиції,

автором аргументується необхідність надання у рамках кримінального процесу потерпілому рівної із підозрюваним (обвинуваченим) можливості на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави.

Для забезпечення права потерпілого брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, передбаченого у п. 4 ч. 2 ст. 56 КПК, автор обґрунтовує необхідність завчасного (у триденний термін) повідомлення потерпілого органами, які провадять кримінальне провадження, про час та місце здійснення слідчих (розшукових) дій (виняток мають становити лише невідкладні випадки, коли зволікання в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного).

Щодо забезпечення права потерпілого на ознайомлення із матеріалами кримінального провадження дисертант наголошує, що ці права повинні бути ідентичними до завершення досудового розслідування (ст. 221 КПК), під час зупинення досудового розслідування (ст. 280 КПК), закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК) та з моменту відкриття матеріалів іншій стороні (ст. 290 КПК). Автор підкреслює, що за цих умов потерпілий повинен мати право ознайомлюватись з усіма матеріалами кримінального провадження, а не лише з тими, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення (п. 11 ч. 1 ст. 56 КПК). Обмеження доступу потерпілого до матеріалів кримінального провадження можливе винятково до процесуальної інформації про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, що закріплена у ч. 1 ст. 221 КПК.

У підрозділі 1.3. *«Поняття та сутність реалізації потерпілим функції обвинувачення»* для визначення поняття та дослідження сутності реалізації потерпілим функції обвинувачення у кримінальному процесі України розглядається два критерії: матеріально-правовий (матеріальний) та процесуальний (формальний). Погоджуючись з позицією П.С. Елькінд, О.Г. Предместнікова, І.В. Рогатюка, Н.І. Щегель, автор переконаний, що визначаючи поняття реалізованої потерпілим функції обвинувачення доцільно враховувати обидва зазначених аспекти реалізації функції обвинувачення, органічно поєднавши їх між собою. Дисертант вважає, що реалізація потерпілим функції обвинувачення у рамках кримінального процесу являє собою формування, формулювання та висування потерпілим, у передбаченому законом порядку, твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також процесуальної діяльності потерпілого, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення для відновлення своїх порушених прав. Автором зазначено, що сутність реалізованої потерпілим функції обвинувачення полягає в здійсненні постраждалою особою як матеріального, так й формального аспекту цієї функції. Здобувачем окреслено такі основні особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення (кримінального переслідування): 1) до участі потерпілого в межах кримінального провадження спонукає шкода, яка спричинена його особистим правам та інтересам внаслідок скоєння кримінального правопорушення; 2) під час реалізації функції кримінального переслідування (обвинувачення) потерпілий керується виключно особистими інтересами; 3) потерпілий є суб'єктом реалізації виключно приватного обвинувачення; 4) реалізація функції кримінального переслідування

(обвинувачення) є правом потерпілого, а відповідно на нього законом покладається «тягар обвинувачення»; 5) під час реалізації обвинувальної функції потерпілий самостійно визначає обсяг її реалізації та засоби, які використовуватимуться при цьому; 6) потерпілий є основним обвинувачем у кримінальних провадженнях із приватною формою обвинувачення, а також із публічною формою обвинувачення в разі відмови державного обвинувача від підтримання обвинувачення; 7) потерпілий не зобов'язаний відмовлятися від подальшої реалізації функції обвинувачення навіть у випадку її не підтвердження; 8) потерпілий на власний розсудом практично на будь-якій стадії кримінального провадження може відмовитися від подальшої реалізації функції кримінального переслідування (обвинувачення); 9) у випадку відмови потерпілого від обвинувачення він не зобов'язаний роз'яснювати суду та іншим учасникам провадження причину цього рішення; 10) потерпілий має право відмовитися від обвинувачення шляхом систематичного неприбуття до суду.

Розділ 2. «Особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Реалізація потерпілим функції обвинувачення в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення»* дисертантом запропоновано впровадження позовної конструкції приватного обвинувачення. Обґрунтовується доцільність закріплення в чинному КПК заяви потерпілого як процесуального документа з моменту прийняття судом, яким розпочинається кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. У рамках уніфікації судових проваджень із розгляду кримінальних справ за новим КПК України з цивільним та адміністративним судочинством, що визначено Концепцією реформування кримінальної юстиції України, дисертантом запропонована уніфікація форми складання цивільного позову у порядку цивільного процесуального законодавства із формою заяви приватного обвинувачення у порядку кримінального процесуального законодавства. Також пропонується запровадити уніфікацію вимог, встановлених законодавцем до змісту цивільного позову зі змістом заяви приватного обвинувачення під час викладення предмета та підстави позовних вимог. Автор обстоює закріплення в КПК норми із таким змістом: «Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розпочинається потерпілим або його представником щодо конкретної особи шляхом подання відповідної заяви до суду. Кримінальне провадження вважається розпочатим з моменту прийняття судом заяви приватного обвинувачення. Якщо заява подається представником потерпілого, до неї додається договір або інший документ, що підтверджує його права. Заява у порядку приватного обвинувачення складається в письмовій формі та підписується потерпілим або його представником із зазначенням дати її подання. Потерпілий або його представник до наданої до суду заяви додають її копії, відповідно до кількості осіб, що притягуються до кримінальної відповідальності. Заява повинна містити таку інформацію: найменування суду, до якого подається заява; прізвище, ім'я та по-батькові потерпілого, місце проживання (перебування) або місце знаходження, поштовий індекс, номери своїх засобів зв'язку або представника потерпілого, якщо заява подається представником; прізвище, ім'я та по-батькові особи, яка притягується до кримінальної відповідальності, місце проживання (перебування) або місце знаходження, поштовий індекс, номери засобів зв'язку, якщо такі відомі;

опис події кримінального правопорушення із зазначенням часу, місця та інших обставин його скоєння; виклад доказів, що підтверджують винність особи, яка притягується до кримінальної відповідальності; перелік осіб, які підлягають виклику до судової зали (свідки, перекладач, експерт, спеціаліст та ін.); перелік документів, що додаються до заяви».

У підрозділі 2.2. «Припинення реалізації потерпілим функції обвинувачення у зв'язку із примиренням з підозрюваним чи обвинуваченим» дисертантом визначена доцільність у разі необхідності залучення до процедури примирення між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) представників соціальних служб та громадських організацій, які можуть виступати як посередники під час вирішення конфлікту та досягнення примирення сторін. Автор обґрунтовує необхідність використання процедури примирення лише за умов відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди підозрюваним чи обвинуваченим. Відтермінування в часі виконання зазначених зобов'язань, що може бути визначено змістом угоди про примирення, є перспективним для вітчизняного кримінального судочинства, однак на теперішній час, враховуючи недосконалість чинних правових норм, які регулюють цей аспект процедури примирення, встановлення часових рамок щодо виконання підозрюваним або обвинуваченим своїх зобов'язань є передчасним.

Дисертантом визначена доцільність застосування до підозрюваного та обвинуваченого заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна для виконання умов угоди про примирення між вказаними особами та потерпілим.

Здобувач переконаний, що підозрюваний або обвинувачений під час виконання зобов'язань стосовно відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків можуть користуватись допомогою третіх осіб. За умов неможливості відшкодування шкоди винною стороною та залученими третіми особами дисертант погоджується із поглядами М.І. Гошовського, О.П. Кучинської, В.Т. Нора, С.І. Остапенка, Т.І. Присяжнюк, В.М. Савицького, Н.Б. Федорчука, А.О. Шамардіна, Л.І. Шаповалової та ін. щодо визначення обов'язком держави у цьому випадку відшкодувати потерпілим завдану кримінальним правопорушенням шкоду.

Автором зазначено, що передбачена п. 2. ч. 7. ст. 474 КПК умова щодо відмови судом затверджувати угоду про примирення між потерпілим та підозрюваним або обвинуваченим у кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення через невідповідність умов угоди інтересам суспільства не відповідає сутності проваджень у формі приватного обвинувачення.

Здобувач приділив увагу вирішенню питання визначення переліку суб'єктів кримінального процесу, які в рамках кримінального процесу повинні забезпечувати право підозрюваного (обвинуваченого) та потерпілого на примирення (медіації). Зазначається, що крім слідчого та прокурора, які повинні забезпечувати право на примирення між представниками сторін кримінального провадження під час стадії досудового розслідування кримінального провадження, до зазначеного переліку посадових осіб має бути віднесений і суд. На думку дисертанта, на суддю під час судового розгляду кримінального провадження доцільно покласти обов'язок проінформувати обвинуваченого та потерпілого про їхнє право на примирення,

роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

У підрозділі 2.3. «Реалізація потерпілим функції обвинувачення в разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення або зміни обвинувачення» дисертантом досліджено сутність реалізованої потерпілим обвинувальної функції в разі відмови від неї прокурора або у випадку зміни обвинувачення прокурором. Автором підтримується позиція, що у випадку згоди потерпілого на підтримання обвинувачення в суді за умов відмови від обвинувачення прокурора або зміни обвинувачення, обвинувальна позиція потерпілого визначатиметься виключно в межах приватної форми обвинувачення.

Здобувачем визначено, що за підтримання обвинувачення прокурором у справах приватного обвинувачення його участь у справі слід визначати в межах конституційної функції представництва інтересів громадян або держави в суді. При цьому прокурор повинен мати можливість брати участь в кримінальному провадженні із приватною формою обвинувачення за таких умов: 1) за відповідним зверненням потерпілого або його представника до прокурора щодо захисту в суді порушених прав та інтересів; 2) якщо встановлено, що потерпілий через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може самостійно захистити свої законні права та інтереси. Отже, участь прокурора у справі не перетворюватиме останню у кримінальне провадження із публічною формою обвинувачення, що не позбавлятиме потерпілого статусу основного обвинувача у справі.

У зв'язку з цим прокурор, який представляє інтереси потерпілого в суді користується повноваженнями останнього та є залежним від позиції потерпілого у справі. Таким чином, прокурор наділений процесуальним статусом субсидіарного обвинувача. За цих умов зміна прокурором обвинувачення в кримінальному провадженні із приватною формою обвинувачення має відбуватись за погодженням із потерпілим.

ВИСНОВКИ

Отримані під час дисертаційного дослідження результати сприяли розв'язанню наукового завдання з комплексного дослідження правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. Автором здійснена спроба оптимізації процесуального статусу потерпілого як представника сторони обвинувачення в національному кримінальному процесі, а реалізовані мета й завдання дають можливість зробити узагальнення, що мають теоретичне й практичне значення. Основні з них такі:

1. Потерпілий у межах кримінального процесу є суб'єктом реалізації функції обвинувачення. Приводом до участі потерпілого в кримінальному провадженні є порушення його особистих прав та інтересів внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Відновлення власних прав та інтересів формує особисту зацікавленість в кримінальному провадженні, яка визначає обвинувальну діяльність потерпілого в межах приватної форми функції обвинувачення. Відстоювання виключно особистих інтересів у провадженні окреслює обвинувальну діяльність

потерпілого в рамках реалізації принципу диспозитивності. Отже, реалізація функції обвинувачення є правом потерпілого, а не обов'язком. Ця обставина суттєво відрізняє потерпілого від слідчого та прокурора, діяльність яких у кримінальному провадженні відбувається в рамках принципу публічності. Здійснення публічного обвинувачення є обов'язком зазначених суб'єктів обвинувачення. Потерпіла від злочину особа є основним обвинувачем серед суб'єктів приватного обвинувачення. Законний представник потерпілого та представник є субсидіарними суб'єктами приватного обвинувачення, оскільки представляють у кримінальному провадженні інтереси іншої особи (потерпілого), користуючись при цьому наданими потерпілому правами.

2. Доведено, що реалізація потерпілим функції обвинувачення в межах кримінального процесу являє собою формування, формулювання та висунування потерпілим у передбаченому законом порядку твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також процесуальної діяльності потерпілого, що полягає в доведенні перед судом обвинувачення для відновлення своїх порушених прав. Автором зазначено, що сутність реалізованої потерпілим функції обвинувачення полягає в здійсненні постраждалою особою як матеріального, так і формального аспекту цієї функції. У зв'язку з цим виокремлені такі особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення (кримінального переслідування): 1) до участі потерпілого в межах кримінального провадження спонукає шкода, яка спричинена його особистим правам та інтересам внаслідок скоєння кримінального правопорушення; 2) під час реалізації функції кримінального переслідування (обвинувачення) потерпілий керується виключно особистими інтересами; 3) потерпілий є суб'єктом реалізації виключно приватного обвинувачення; 4) реалізація функції кримінального переслідування (обвинувачення) є правом потерпілого, а відповідно на нього законом покладається «тягар обвинувачення»; 5) під час реалізації обвинувальної функції потерпілий самостійно визначає обсяг її реалізації та засоби, які використовуватимуться при цьому; 6) потерпілий є основним обвинувачем у кримінальних провадженнях із приватною формою обвинувачення, а також із публічною формою обвинувачення у випадку відмови державного обвинувача від підтримання обвинувачення; 7) потерпілий не зобов'язаний відмовлятися від подальшої реалізації функції обвинувачення навіть у разі її не підтвердження; 8) потерпілий на власний розсуд на будь-якій стадії кримінального провадження може відмовитися від подальшої реалізації функції кримінального переслідування (обвинувачення); 9) у випадку відмови від обвинувачення потерпілий не зобов'язаний роз'яснювати суду та іншим учасникам провадження причину цього рішення; 10) потерпілий має право відмовитися від обвинувачення шляхом систематичного неприбуття до суду.

3. Визначено, що історія розвитку реалізованої потерпілим функції обвинувачення має таку періодизацію: 1) період прадавніх держав та права на території Північного Причорномор'я та Приазов'я (середина I тис. до н. е. – V ст. н. е.). Спостерігається поява перших ознак розподілу кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості. За менш тяжкими злочинами тягар кримінального переслідування винної особи покладался на потерпілого або його рідних; 2) доба

Київської Русі (VII ст. – друга пол. XIV ст.). Вперше виникає норма звільнення винної особи від кримінальної відповідальності шляхом примирення та відшкодування завданих збитків (відкуп). Виключно постраждалій особі належить право розпочати та реалізовувати обвинувальний процес стосовно злочинця; 3) литовсько-польський період (середина XIV – друга половина XVII ст.). У цей час суттєвого розвитку досягає інститут примирення між потерпілим та злочинцем. Примирення стає можливим навіть з винною особою засудженою до страти; 4) доба Гетьманщини (кінець XVIII – початок XX ст.). Цей період характеризується появою як письмової, так й усної форми звернення потерпілого до суду щодо початку обвинувального процесу відносно особи, яка вчинила злочинну дію. У діяльність судів впроваджується положення стосовно розгляду справи у випадку неаргументованого ігнорування викликів до суду однієї зі сторін провадження або закриття справи з тієї ж причини; 5) період входження України до складу Російської імперії (XVIII – початок XX ст.). Характеризується запровадженням системи мирових судів, де основним обвинувачем виступав потерпілий, який самостійно збирав докази, надавав їх до суду та доводив їх переконливість. Однією із основних функцій мирового суду було примирення сторін конфлікту (ст. 120 Статуту кримінального судочинства 1864 року); 6) період входження України до складу СРСР (1922 – 1991 рр.). Із прийняттям КПК від 1922 року відбувається законодавче закріплення приватної форми функції обвинувачення. Згодом аналогічні норми було впроваджено в КПК від 1960 року; 7) період незалежної України (з 1991 року). У 2012 році прийнято новий Кримінальний процесуальний кодекс, який запровадив новий етап розвитку вітчизняного кримінального процесу та приватної форми функції обвинувачення реалізованої потерпілим.

4. У межах роботи зосереджено увагу на тому, що в змісті нового КПК України приватна форма обвинувачення набула змісту приватно-публічного обвинувачення. У зв'язку із цим потерпілий втратив позицію основного обвинувача у кримінальних провадженнях із приватною формою обвинувачення, поступившись цим статусом представникам публічного обвинувачення (слідчому та прокурору). Однак таке становище не відповідає змісту Концепції реформування кримінальної юстиції України, в якій визначена доцільність підвищення процесуального впливу потерпілого на реалізацію функції обвинувачення в кримінальному процесі. Для оптимізації процесуального статусу потерпілого як суб'єкта обвинувачення запропоновано впровадити у зміст чинного КПК позовну конструкцію приватного обвинувачення. Обґрунтована доцільність використання в рамках КПК заяви приватного обвинувачення, процесуального документа з моменту прийняття якого судом розпочинається кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення. Запропоновано уніфікацію форми складання цивільного позову у порядку цивільного процесуального законодавства із формою заяви приватного обвинувачення у порядку кримінального процесуального законодавства. Також запропоновано уніфікацію вимог, встановлених законодавцем до змісту цивільного позову зі змістом заяви приватного обвинувачення під час викладення предмету та підстав позовних вимог, що також відповідає положенню Концепції реформування кримінальної юстиції України щодо уніфікації судового провадження із розгляду кримінальних справ за новим КПК України з цивільним та адміністративним

судочинством, наскільки це дозволять особливості, обумовлені предметом і завданням кримінального судочинства.

5. Обґрунтовано, що крім слідчого та прокурора до переліку суб'єктів, які повинні забезпечувати право на примирення між обвинуваченим та потерпілим, має належати й суд. На суддю під час судового розгляду кримінального провадження доцільно покласти обов'язок проінформувати обвинуваченого та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення. Одним із обов'язкових елементів процедури примирення є відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди обвинуваченим. Заслуговує на увагу та є перспективним для вітчизняного кримінального судочинства теоретичне положення щодо відтермінування в часі процесу відшкодування завданих збитків або встановлення відповідних строків для здійснення належних виплат обвинуваченим упродовж тривалих термінів. Однак враховуючи недосконалість чинних норм вітчизняного законодавства, які регулюють цю процедуру, використання в межах вітчизняного кримінального процесу відтермінування в часі процедури відшкодування потерпілому завданих збитків є передчасним. Одним із варіантів вирішення проблеми відшкодування підозрюваним або обвинуваченим завданих збитків або усунення заподіяної шкоди є залучення до цієї процедури третіх осіб, які в рамках кримінального провадження сприятимуть виконанню зазначених зобов'язань. Дисертантом визначена доцільність застосування до підозрюваного та обвинуваченого заходу забезпечення кримінального провадження у вигляді арешту майна для забезпечення виконання умов угоди про примирення між вказаними особами та потерпілим.

6. Результати дослідження реалізації потерпілим функції обвинувачення в разі відмови або зміни прокурором обвинувачення доводять, що обвинувальна позиція потерпілого завжди пов'язана з відстоюванням особистих інтересів у кримінальному провадженні, тому потерпілий є незалежним від позиції прокурора та у будь-якому разі здійснюватиме обвинувальну діяльність у рамках приватної форми обвинувачення. У випадку зміни прокурором обвинувачення в суді обвинувальна позиція потерпілого визначатиметься у межах раніше пред'явленого обсягу. Автором наголошено, що зазначеним критерієм визначення меж обвинувальної позиції потерпілого має враховуватись позиція потерпілого, яку він займав під час стадії досудового розслідування або судового розгляду та яка містилась у зауваженнях або клопотаннях, наданих слідчому, прокуророві або суду, щодо зміни та доповнення змісту обвинувачення. На відміну від проваджень із публічною формою обвинувачення у провадженнях із приватною формою обвинувачення прокурор бере участь у межах конституційної функції представництва інтересів громадян або держави в суді (ч. 2 ст. 121 Конституції України). У зв'язку з цим прокурор, який представляє інтереси потерпілого в суді, користується процесуальними правами потерпілої особи та виступає в кримінальному провадженні як субсидіарний обвинувач. Цей процесуальний статус прокурора в кримінальних провадженнях приватного обвинувачення окреслює процесуальні умови відмови або зміни ним обвинувачення в суді. У випадку відмови прокурора від підтримання приватного обвинувачення потерпілий має право оскаржити це рішення вищестоящому прокурору, який може прийняти рішення щодо призначення

іншого обвинувача в кримінальному провадженні або особисто підтримувати обвинувачення. Процесуальне рішення прокурора щодо зміни обвинувачення в кримінальних провадженнях із приватною формою обвинувачення повинно бути погоджено з потерпілим, який особисто визначатиме остаточний зміст та обсяг реалізації приватного обвинувачення під час судового розгляду кримінального провадження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пилипенко Д. О. Використання інституту примирення у кримінальному процесі України / Д. О. Пилипенко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 12 (180). – С. 175–178.
2. Пилипенко Д. О. Деякі проблеми реалізації приватного обвинувачення у кримінальному процесі України та шляхи їх подолання / Д. О. Пилипенко // Наше право. – 2010. – № 4. – С. 124–129.
3. Пилипенко Д. О. Функція обвинувачення та її місце в системі кримінально-процесуальних функцій / О. О. Левендаренко, Д. О. Пилипенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – № 1. – С. 200–205.
4. Пилипенко Д. О. Окремі проблеми, що виникають у кримінальних справах приватно-публічного обвинувачення та шляхи їх подолання / Д. О. Пилипенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 4. – С. 128–133.
5. Пилипенко Д. О. Проблеми реалізації процесуального статусу приватного обвинувача під час судового розгляду кримінальних справ / Пилипенко Д. О. // Кримський юридичний вісник. – 2011. – № 2 (12). – С. 209 – 215.
6. Пилипенко Д. А. Частная форма уголовного преследования в рамках реформирования системы уголовной юстиции Украины / Д. А. Пилипенко // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 4. Правазнаўства. – 2013. – № 1 (146). – С. 79–86.
7. Пилипенко Д. О. Досудове розслідування кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення / Д. О. Пилипенко // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. наук. пр. за матеріалами всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 липня 2013 р.). – К. : Національна академія внутрішніх справ, 2013. – С. 46–48.
8. Пилипенко Д. О. Кримінально-процесуальний захист прав потерпілого / Д. О. Пилипенко // Захист прав, свобод та законних інтересів особи на досудових стадіях кримінального судочинства України : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон-Запоріжжя, 29–30 квітня 2010 р.). – Запоріжжя : Юрид. ін-т Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, 2010. – С. 97–100.
9. Пилипенко Д. О. Процесуальний статус прокурора, який відмовився від підтримання обвинувачення у суді / Д. О. Пилипенко // Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. заочн. конф. (м. Миколаїв, 25–27 травня 2011 р.) – Миколаїв : Всеукр. громадське об'єднання «Нова Освіта», 2011. – С. 145–147.
10. Пилипенко Д. О. Щодо визначення терміна «функція обвинувачення» у кримінальному процесі України / Д. О. Пилипенко // Актуальні проблеми

кримінального судочинства : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 09 жовтня 2009 р.). – Донецьк : Донецький юридичний інститут ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка, 2009. – С. 48–52.

АНОТАЦІЯ

Пилипенко Д. О. Потерпілий як суб'єкт реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Донецький юридичний інститут МВС України, Донецьк, 2014.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням правового статусу потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення у кримінальному процесі України. Розглянуто загальну характеристику потерпілого як суб'єкта реалізації функції обвинувачення. Висвітлено генезу правового статусу потерпілого як суб'єкта обвинувачення. Досліджено процесуальний статус потерпілого в системі суб'єктів реалізації функції обвинувачення. Визначено поняття та досліджено сутність реалізованої потерпілим обвинувальної функції.

У роботі детально розглянуто особливості реалізації потерпілим функції обвинувачення в кримінальних провадженнях у формі приватного обвинувачення. Досліджено припинення реалізації потерпілим функції обвинувачення у зв'язку із примиренням з підозрюваним чи обвинуваченим. Приділено увагу детальному розгляду реалізації потерпілим функції обвинувачення в разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення або зміни обвинувачення.

Ключові слова: суб'єкт реалізації функції обвинувачення, потерпілий, приватне обвинувачення, примирення, реалізація потерпілим обвинувачення в разі відмови прокурора від обвинувачення, реалізація потерпілим обвинувачення в разі зміни прокурором обвинувачення.

АННОТАЦИЯ

Пилипенко Д.А. Потерпевший как субъект реализации функции обвинения в уголовном процессе Украины. – *На правах рукописи.*

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Донецкий юридический институт МВД Украины, Донецк, 2014.

Диссертация является комплексным научным исследованием правового положения потерпевшего как субъекта реализации функции обвинения в уголовном процессе Украины.

В первом разделе рассмотрен историко-правовой аспект развития правового статуса потерпевшего как субъекта реализации функции обвинения в Украине, а также в государствах с англо-саксонской и романо-германской правовыми

системами. Определена периодизация развития реализованной потерпевшим функции обвинения.

В рамках работы детально исследуется процессуальный статус потерпевшего как субъекта обвинения в системе субъектов реализации указанной процессуальной функции. Потерпевший в рамках уголовного процесса является основной фигурой, с которой связано осуществление частной формы обвинительной функции. Участники уголовного судопроизводства, которые представляют интересы потерпевшего, выступают в качестве субсидиарных обвинителей. Проводится сравнительный анализ процессуального положения потерпевшего с аналогичным положением субъектов публичного обвинения (прокурором, следователем). Автор приходит к выводу, что обвинительная деятельность указанных представителей государства осуществляется в рамках реализации в уголовном процессе принципа публичности. Таким образом, обвинительная деятельность является обязанностью следователя и прокурора. В отличие от представителей публичного обвинения потерпевший отстаивает свою обвинительную позицию в уголовном судопроизводстве в рамках принципа диспозитивности. В связи с этим реализация функции обвинения потерпевшим является исключительно правом последнего.

Содержание обвинительной деятельности потерпевшего состоит из двух элементов: материально-правового и процессуального (формального). В связи с этим реализованная потерпевшим функция обвинения представляет собой формирование, формулировку и выдвижения потерпевшим в предусмотренном законом порядке утверждения о совершении определенным лицом деяния, предусмотренного законом Украины об уголовной ответственности, а также процессуальной деятельности потерпевшего, которая заключается в доказывании перед судом обвинения в целях восстановления своих нарушенных прав.

Во втором разделе исследуются особенности реализации потерпевшим функции обвинения в уголовных производствах в порядке частного обвинения. Определена целесообразность восстановления в новом уголовном процессуальном кодексе частной формы обвинения, в которой основная роль в реализации функции обвинения отводится потерпевшему. Установлена необходимость закрепления в уголовном процессуальном законодательстве частной формы уголовного преследования в виде искового производства. Таким образом, содержание обвинительного тезиса, выдвигаемого потерпевшим, целесообразно унифицировать с аналогичными требованиями, установленными законодателем для гражданских исков в порядке гражданского процессуального законодательства. Данный критерий соответствует положениям, закрепленным Концепцией реформирования системы уголовной юстиции Украины, утвержденной Указом Президента Украины № 311/2008 от 08.04.2008, в части унификации судебного рассмотрения уголовных дел по новому УПК с гражданским и административным судопроизводством насколько это позволят особенности, обусловленные предметом и заданием уголовного судопроизводства. Отстаивается позиция сохранения в рамках уголовного процессуального законодательства классической триады форм обвинения (публичного, частно-публичного и частного).

Рассматриваются процессуальные особенности прекращения реализации потерпевшим функции обвинения в связи с примирением с подозреваемым

(обвиняемым). Для осуществления процедуры медиации целесообразно привлекать представителей социальных служб и иных профильных общественных организаций, которые могут выступать в качестве посредников примирительного процесса между сторонами уголовного конфликта. Ключевым критерием процедуры примирения является возмещение потерпевшему виновным лицом причиненного уголовным правонарушением материального и морального ущерба. Автором подчеркивается целесообразность использования процедуры примирения при условии возмещения виновным лицом причиненного потерпевшему ущерба в полном объеме.

Реализация потерпевшим функции обвинения при условии отказа прокурора от ее реализации либо изменения обвинительного тезиса определяется критерием: «в ранее предъявленном объеме». В рамках упомянутого критерия, по мнению автора, целесообразно учитывать обвинительную позицию потерпевшего, которую он мог отстаивать во время стадии досудебного расследования либо судебного рассмотрения уголовного дела и которая содержалась в соответствующих замечаниях или ходатайствах предоставленных следователю, прокурору, а также суду относительно изменения либо дополнения обвинения.

Ключевые слова: субъект реализации функции обвинения, потерпевший, частное обвинение, примирение, реализация потерпевшим обвинения в случае отказа прокурора от обвинения, реализация прокурором обвинения в случае изменения прокурором обвинения.

SUMMARY

Pilipenko D.A. Victim as a subject of accusation in criminal proceedings Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of sciences, specialty 12.00.09 - Criminal Procedure and Criminalistics, Judicial Expertise operatively-search activity. - Donetsk Law Institute MIA of Ukraine, Donetsk, 2014.

The thesis is devoted to the study of theoretical and practical problems of Procedure of the victim as a subject of accusation in criminal proceedings of Ukraine. We consider general theoretical and legal basis of accusation victims in criminal proceedings of Ukraine. Investigated the procedural status of victim in the subjects of accusation. The notion and essence sold victims Indictment function. Genesis deals with the legal status of the victim as a subject of prosecution.

This paper details the features of the victim to the prosecution of criminal proceedings in the form of private prosecution. The analysis of the criminal procedural law governing the use of victims of the conciliation as an alternative to private prosecution. Attention is paid to the detailed consideration of the victim prosecutorial functions in case of failure of the prosecutor to charge maintenance or change its volume.

Key words: subject of accusation, the victim, a private prosecution, reconciliation, implementation victim charged in case of failure of the prosecutor to charge realization victim charged in case of change of the volume of the prosecutor charges.